

NA ŠIKMÉ PLOŠE

„Dům Karla Kytlici je situován ve spodní uliční řadě nad prudkým svahem, což jeho obyvatelům umožňuje krásný výhled na pražské panoráma.“

Slavné pražské vily, Josef Gočár, Kytlicova vila

„Pásové okno v předloženém prvním patře sloužilo nerušené vyhlídce ze společenských prostor, které ústily na obytnou terasu. Do vily se vstupovalo ze zadní, severní strany, obrácené do svahu.“

Slavné pražské vily, Ladislav Žák, Fričova vila

Ne, netěšte se naplano, tohle nebude povídání o pikantních hříších křehkých lidských nádob. Žádné polonahé celebrity, žádní opilí poslanci, vždyť to už je nuda. Probereme si dnes raději zvláštní příležitosti, které nám poskytne svažitá stavební parcela pro novostavbu rodinného domu, a nároky, které z tohoto terénního uspořádání rezultují a které každý dům nemilosrdně uplatňuje.

Obě úvodní citace z knihy Slavné pražské vily (a v této knize bychom podobných našli snad dvacet) shodně míří k hlavní výhodě domu na svahu, totiž k možnosti široké a daleké vyhlídky z oken obytných místností. To je jistě hodnotou s „velmi vysokým ratingem“ samo o sobě. I podle v poslední době znovu populárního feng - šuej se má ostatně dobrý dům zády opírat o horu a čelem se otevírat k volné krajině s jezerem. Škoda jen, že takových parcel se trochu nedostává...

Fenomenologie svahu pro stavbu domu je však složitější. Christian Norberg - Schulz ve své knize Genius loci píše, že abychom se někde mohli cítit doma, musíme se s místem identifikovat (osobní identita člověka předpokládá identitu místa), což je možné jen za předpokladu vymanění se z určité všeobsáhlosti, získání pocitu ohraničenosti. Někde musí být „uvnitř“, jinde „vně“. Tomuto pocitu však místo na úbočí hory či na svahu kopce příliš neodpovídá. Norberg - Schulz píše: „Obecně jsou však hory stále něčím vzdáleným, znepokojujícím, nevytvářejí žádné „uvnitř“, kde by člověk mohl bydlet.“ Široký rozhled propůjčuje křídla i poněkud mate. Tak to snad vnímáme v naší české krajině.

Slyšel jsem ale kdysi vyprávět o Egyptánech, navyklých v ploché, navíc často proměnlivé pouštní krajině vnímat své místo, svůj domov, podle východu a západu slunce, v druhém, severojižním směru podle toku Nilu. Postavení do alpské krajiny s vysokými horami a hlubokými údolími si zoufají: východ ani západ slunce nevidí, brání jim v tom hory a skály.

Další manifestací svahu je tedy údolí, u kterého vnímáme jeho protější stranu a máme jasnou představu o měřítku. „*Zatímco se údolí a pánve vyznačují velkým nebo středním měřítkem, vyznačuje rokli, rozsedlinu či strž hrozivá zúženost*“, píše Norberg - Schulz. A dodává dál: „... *jestliže podržíme... měřítko, vznikne „lidská kopcovitá krajina“.* Kde však prolákliny dosáhnou jisté hloubky, kopce se oddělí a terén ztrácí svou kontinuitu. *Objeví se krajina stísňující a divoká*“.

Norbergu - Schulzovi rozumím. Jako dítě jsem vyrůstal v Karlových Varech. Pamatuji se velmi zřetelně na nepříjemný pocit tísně z procházky po lázeňské zóně (nejen proto, že mě rodiče v jednom kuse nutili pít zdejší snad zdravou, každopádně však „hnusnou“ horkou vodu !): po obou stranách promenády stály zalesněné vrchy zařízlého údolíčka řeky Teplé. Jak tmavá hradba či rám světa.

Ale dovolte ještě jeden citát: „*Daleko pod sebou viděli údolí. Slyšeli hukot vody, uhánějící skalnatým korytem na dně; vzduchem stoupala vůně stromů a za vodou po jedné straně údolí svítilo světlo... Čím se dostávali níž, tím bylo tepleji, a vůně sosen ho tak omamovala, že co chvíli poklimbával a málem spadl ze sedla nebo si narazil nos o poníkovu šiji. Čím byli níž, tím výš stoupala jejich nálada. Místo sosen se objevily buky a duby a soumrakem se šířila utěšená pohoda.*“ Takhle popisuje Roklinku, tajné údolí (neodolal jsem a jeho obrázek jsem vám připojil), můj oblíbený J. R. R. Tolkien ve svém *Hobitovi*. Také Bilbovi rozumím... Roklina či strž přece kromě „pekelné brány“ může představovat i bezpečné „matčino lůno“.

Tak, a rychle k našemu tématu o rodinném bydlení "na šikmé ploše". Zamýšlíme-li se nad problémem dům ve svahu, řešíme otázky relativně nové. Ještě v 19. století byly svažité parcely považovány většinou za nezastavitelné a tudíž také bezcenné, či pro stavbu využitelné jen s největšími obtížemi, těžce postihujícími zvláště její ekonomii. Ve městech pak zůstávaly svažité parcely často volné i několik století a z historie známe i případy, kdy město, které bylo původně založeno třeba na říční terase, svým postupným rozrůstáním dorazilo k svahům okolních kopců (dnes vyhledávané stavební parcely) a jeho vývoj se zastavil. To postihlo např. Starý Plzenec, město osnované pod přemyslovskou rotundou v údolní nivě Úslavy, sevřené kopci sice nepříliš vysokými, leč pro technologickou úroveň středověkého stavitelství jen nesnadno zvládnutelnými. Proto jej Václav III. považoval za neperspektivní a jeho lokátoři v r. 1295 o pár kilometrů dál po proudu řeky založili město nové - dnešní Plzeň.

V Čechách (v mediteránní či alpské oblasti to bylo jinak) se na kopcích a horách stavělo z důvodů kolonizačních, z potřeby využívat nerostné bohatství země a později i léčivou sílu minerálních pramenů. Chalupy jsou podélné, protáhlé, jejich šířka bývá většinou jen šest či

sedm metrů. Tehdejší stavebník sice chalupu odsouval do svahu, aby pole zůstalo co nejrovnější, vždy ji však orientoval po vrstevnici. Dobře si uvědomoval, kolik hlíny a kamení musí nejprve ze svahu v potu tváře odkopat, aby vzniklo alespoň skrovné místo pro dům. Výjimek najdeme poskrovnu a jsou vždy determinovány nějakou atypickou místní situací (např. zatačka cesty, potok atd.).

Dnes jako bychom občas na tuhle zkušenost předků pozapomínali, namyšleně předpokládajíc, že silou bagrů, nakladačů a mnohatunových nákladních aut srovnáme opravdu kdeco. Vídávám projekty, ve kterých se s převýšením jen jediného metru na hloubku rodinné vilky vůbec nepočítalo. 200 či 300 m³ výkopků, které je třeba odtěžit a odvézt na skládku, pak často takovou stavbu prodraží opravdu šokově. Násilně přetvořené prostředí zahrady kolem domu bývá pak už trvalé, nepřírozené a celkové jeho vyznění velmi poškozují. Stavba zkrátka nemá arogantně převádět miliony let vytvářenou morfologii terénu na otázku technologie, vypovídat o „nepřátelství“ člověka a hory, na jejímž úbočí se rozhodl zdvihnout svůj příbytek. Naopak - má terén respektovat a těžit z něj. Dobrý architekt pokládá svažitost za přednost stavebního místa. Osazení domu do takového terénu opravdu nemůže být podružný problém, se kterým by nebylo třeba se příliš zdržovat.

Jsou dva aspekty, které musí být uváženy především. Bude hlavní vstup do domu orientován z přístupové cesty nahore nad domem, nebo odspodu, proti svahu? Je převýšení terénu na hloubku domu (případně i s terasou) větší nebo menší než je průměrná výška podlaží, tzn. cca tři metry? Rozeberme si teď různé možnosti odpovědí pěkně popořádku.

Jestliže se pozemek od přístupové cesty svažuje dolů, nejlépe ovšem k jihu, uvažme nejprve, zdali by nám rozdíl výšek neumožnil vést přístup do vrchního podlaží domu, kam bychom umístili denní část domovní dispozice. Před obývacím pokojem může být terasa, stejně tak, jako se dá přímý výstup na zahradu realizovat v západní fasádě, do boku stavby. Dolní, ložnicové podlaží může pak mít přímý kontakt se zahradou. Netradiční provozní uspořádání s ložnicemi dole je rozhodně zajímavou variantou, která stojí za zvážení. Jeden klient mi kdysi vyprávěl o další výhodě: když jde v noci unavený (sem tam i společensky...) do postele, schody dolů mu dělají jen malé potíže. Ráno, posílněn spánkem a rozcvičkou na zahradě u bazénu, pak vystoupá vzhůru do kuchyně poměrně křepce. Řešení, ke kterým lze takto dospět, mohou někdy kvalitu života obohatit opravdu překvapivým přínosem. Je však třeba mít neustále na paměti onu zvláštní přednost bydlení v rodinném domě, totiž možnost přímého spojení exteriéru s interiérem v jediné výškové úrovni. Přinutí-li nás

svažitý terén na tuhle výhodu rezignovat, znamená to vždycky, že dům prostě nebyl dobře koncipován. Kolik takových ale kolem sebe neustále vidíme ! Škoda, přeškoda...

Pod přístupovou cestou je většinou také uložena kanalizace. Je-li tahle cesta nad domem, je třeba při úvahách o domovní kompozici zohlednit i její hloubkové uložení. Přečerpávat splašky, které nedokážeme odvést spádovou kanalizační přípojkou, je opravdu krajní řešení.

Je-li cesta vedena při dolním okraji stavebního pozemku, který od ní stoupá vzhůru, přináší ovšem zase jiná možná úskalí. Ve snaze vyrovnat pozemek tu projektant často přijde s částečně zapuštěným suterénním podlažím. To odtrhne svým soklem dům od zahrady třeba o metr, horší ovšem je, když se odkopky objeví ve formě meze či terasy před domem, směrem k přístupu. Dům tak třeba z pozice obslužné komunikace povyskočí o další metr či dva - a sokl s mezí mu vytvoří piedestal, připomínající často mauzoleum v Halikarnássu. Patnáct či dvacet schodů ke vstupním dveřím představuje velmi nevlídnou prezentaci domu a sotva se dá charakterizovat něčím jako *otevřená náruč*. Spíše snad *kamenolom v Mauthausenu*...

Doporučit tu mohu několik možností, jak se této nechtěné „monumentalizaci“ rodinného domu vyhnout. Zapustit dům co nejhloběji, vyhnout se suterénu a soklu. Velmi zajímavou výhodu přináší také mezzonetové uspořádání domu, totiž posunutí části dispozice o polovinu výšky podlaží. Dům pak kopíruje terén mnohem přirozeněji, avšak vnitřní schodiště uvnitř opravdu nemusí vyhovovat každému. Další možností je pak i maximální roztažení dispozice do šířky, po vrstevnici, aby byla potřebná hloubka (a tím i převýšení pod domem) co nejmenší. Přesně tak jsou formovány ony obdivované české *chaloupky pod horama*...

Vždy se také vyplatí nutný terénní rozdíl rozdělit na co nejvíce menších odskočení. Dům, před kterým se objeví navážka výšky celého podlaží nebo takový, za kterým dva metry od zahradní fasády trčí třímetrová betonová stěna, podpírající svah - to jsou příklady řešení velmi násilných. Kompenzovat třetinu tohoto rozdílu před domem, třetinu v domě (např. sníženou úroveň části rodinného pokoje, který tak získá i zajímavou výškovou profilaci) a zbytek vzadu na zahradě vytvořením meze či zídky - tak se nám může podařit celkovou hodnotu převýšení hodně zneviditelnit a tím její negativní působení velmi oslabit.

Dům na rovině je klid sám. Svah přináší vzruch a dynamiku. Podaří-li se nám s ním nepoprat, nýbrž dohodnout, bývá výsledek velmi působivý. V prvním případě, totiž při násilném zplanýrování svahu do roviny, lze naše vítězství vždy označit nanejvýš za vítězství Pyrrhovo.

Trocha přemýšlení se při osazování domu ve svahu opravdu velmi vyplatí.

Ing. arch. Jan Rampich